

بررسی وضعیت زنان زندانی و روش‌های بازپروری آن‌ها (مطالعه موردی زندانیان اراک در سال ۱۳۹۴)

احمد رشیدی*

مریم براتی**

چکیده

نقش‌ها و کارکردهای زندان زنان بیان‌گر آن است که برغم اینکه یک نظام نظارت رسمی مبتنی بر قوانین جنایی و مجازات زندان برای حفظ نظم اجتماعی ضروری است، اصلاح و بازپروری نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مطالعه موردی پژوهش حاضر زندان زنان شهر اراک می‌باشد و جامعه آماری آن را کل زنان زندانی تشکیل می‌دهند که تعداد آنها چهل و چهار نفر است. این پژوهش در بهار ۱۳۹۴ با روش پیمایشی از طریق پرسشنامه انجام شده است. بر اساس فرضیات این پژوهش به نظر می‌رسد میزان رضایت زندانیان زن از محیط زندان در سطح متوسطی است؛ مشکلات روحی قبل از ورود به زندان در ارتکاب جرم زندانیان مؤثر است؛ همچنین سلامت روان مسئولین زندان با رضایت زندانیان از زندان رابطه دارد؛ و روش‌های بازپروری می‌تواند در بازگشت زندانیان به جامعه تأثیرگذار باشد. داده‌ها و اطلاعات به دست آمده با استفاده از نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل گردید؛ و در نتایج به دست آمده فرضیات مورد تایید قرار گرفته‌اند.

کلیدواژه‌ها: زنان زندانی - زندان زنان - بازپروری - ادغام اجتماعی - عدالت کیفری.

* استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران (نویسنده مسئول)، A.rashidi@umz.ac.ir

** کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، bmaryam85@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۹/۲۹، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۳/۱۳

۱. مقدمه

زنان تشکیل دهنده حدود نیمی از جامعه انسانی هستند، و گروهی آسیب پذیر و حساس می باشند. در دهه های گذشته شواهدی از افزایش مشارکت زنان در رفتار جنایی به دست آمده است. آدلر و اسمارت، رشد فزاینده جرائم زنان را به آزادی آنها، اشتغال خارج از خانه، تضعیف کنترل‌های اجتماعی و مشارکت فزاینده آنها در بازار کار نسبت داده اند. آنها معتقدند که آزادی زنان در توسعه توانمندی هایشان به منظور تحقق اهدافشان در زندگی، آنها را بطور همزمان در معرض ناکامی ها و فشار زندگی نیز قرار می دهد که در گذشته چنین مشکلاتی را عمدتاً مردان تجربه می کردند. چنین تحولاتی زنان را در معرض فرصتهایی برای ارتکاب جرایم، به ویژه جرایم مالی قرار می دهد. (احمدی، ۱۳۸۴، ۵۴). در سالهای اخیر اگر چه سهم زنان در ارتکاب جرایم افزایش یافته ولی هنوز نرخ جرایم زنان کمتر از ۱۵٪ نرخ کل جرایم است. (احمدی، ۱۳۸۴، ۵۴). بر اساس اعلام انجمن جامعه شناسی ایران (۱۳۸۸) در دهه ۸۰ حدود ۴ درصد از محکومان زندانی را زنان تشکیل می دادند. بررسی های دقیقتر برای بیست سال منتهی به اواسط دهه ۸۰، میانگین ۴/۴۲ درصد را برای سهم زنان از مجموع زندانیان کشور نشان داده است. این رقم در سال‌های اخیر بیش از ۲۰ درصد افزایش یافته است. بر اساس اعلام معاون قضایی سازمان زندان ها در سال جاری (۱۳۹۴) ۳/۵ درصد زندانیان را زنان تشکیل می دهند. بر اساس گزارش دیگر این میزان حدود ۶ درصد است (شیعه نیوز، ۲ اسفند ۱۳۹۳).^۱

آمار و گزارش‌های منتشره حاکی از این است که جرائم مرتبط با قاچاق موادمخدر بیشترین میزان جرایم در میان زنان و مردان کشور را تشکیل می دهد. این در حالی است که بر اساس اعلام سازمان زندانهای کشور در سال ۱۳۹۳، زنان، ۲۶ درصد مصرف‌کنندگان مخدرهای صنعتی هستند و آمار دختران و زنان زندانی به خاطر قاچاق، مصرف، توزیع و فروش موادمخدر، از مردان پیشی گرفته است. بر پایه همین گزارش آمار مجرمان زن نسبت به کل جرائم زنان در قاچاق موادمخدر ۵۴ درصد است درحالی‌که در بین مردان این آمار نسبت به کل جرائم مردان حداکثر ۴۳ درصد است.

بر اساس گزارش ستاد مبارزه با موادمخدر، بیشترین زنان معتاد در رده سنی ۲۰ تا ۳۶ هستند و گرایش آنها به استفاده از تریاک، شیشه، الکل و کراک افغانی است. هرچند بر اساس آمارها ۹/۳ درصد از زنان اعتیاد دارند. بالابودن جرائم مرتبط با موادمخدر در میان زنان و پایین آمدن سن مصرف موادمخدر تا ۱۵ سالگی باعث شده، مسئولان هشدارهایی را

نه تنها در زمینه اعتیاد زنان بلکه در مورد جرائم مرتبط با آن نیز مطرح کنند؛ تا جایی که ستاد مبارزه با مواد مخدر اعلام کرد از ۷ هزار و ۳۷۷ زن زندانی در کشور، ۶۰ درصد آنها به دلایل مرتبط با جرائم اعتیاد و مواد مخدر به زندان راه پیدا کردند که بیشتر آنها خود از این مواد مخدر استفاده می‌کردند اما، بیشترین سوءاستفاده از زنان در حوزه جابه‌جایی مواد مخدر بوده است. از سوی دیگر درحالی که میزان شیوع اعتیاد در شهرها بیشتر از روستاهاست، اما در روستاها هم میزان ارتکاب به این جرم در حال افزایش است. در طرح شیوع‌شناسی سال ۹۰ تعداد زنان معتاد شهرها ۹/۷ درصد و روستاها ۵/۴۱ درصد بوده است. البته باید گفت که هر اندازه شهرها کوچک می‌شوند اعتیاد زنان نیز به همان میزان پنهان می‌شود.

بر اساس یک تحقیق فردی، احتمال ارتکاب جرم و جنایت از سوی زنان در مقایسه با مردان کمتر است (۱۱٪ در مقایسه با ۲۶٪). زنانی که دستگیر شده و درگیر مشکلات مربوط به مواد مخدر بوده‌اند، با احتمال بیشتری نسبت به مردان این مواد را استعمال و برای تهیه آنها هزینه کرده‌اند، مصرف مواد خطرناک‌تر را گزارش کرده و به احتمال بیشتری نیز به مراکز توانبخشی مراجعه کرده‌اند.

چنانکه گفته شد رتبه اول در جرم‌های ارتكابی زنان زندانی مواد مخدر است. جرم دوم زنان اعمال منافی عفت و جرم سوم سرقت است، درحالی که در مردان سرقت جرم دوم است. زنان یکی از گروه‌هایی هستند که در ارتکاب جرم بیشتر مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرند. جدای از این، اکثر آنها در شرایط نامناسب و آلودگی پدر و یا همسر به صورت مستقیم و غیرمستقیم از سوی افراد دیگر به این وادی کشیده می‌شوند و قربانیان این پدیده هستند. معمولاً این آسیب کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد و قانون تنها به فردی که مرتکب جرم شده می‌پردازد و به دلایل آن توجه نمی‌کند (شیعه نیوز، ۲ اسفند ۱۳۹۳).

بر پایه بررسی‌های پژوهش حاضر، اکثر زنانی که دست به ارتکاب جرایم زده‌اند افراد پایین دست جامعه را تشکیل می‌دهند و از نظر بضاعت مالی و فرهنگی و تحصیلات در مراتب بسیار پایین قرار دارند، اما به نظر می‌رسد تمامی افراد در زندگی با ناکامی‌ها و مشکلات مواجه می‌شوند ولی گذر از این مشکلات افراد و در نتیجه جامعه ای آگاه و توانمند می‌خواهد و لذا باید توانمندی‌های زنان را در جامعه بالا برد.

با توجه به مراتب فوق، اقدامات مبتنی بر پیشگیری از جرم باید در اولویت برنامه‌ها قرار گیرد. در این میان اصلاح و بازپروری مجرمان در زندان، بویژه زنان که نسبت به مردان

آسیب پذیرتر هستند، ضرورتی اجتناب ناپذیر می باشد. برای این منظور لازم است ابتدا وضعیت زنان زندانی را در موقعیت های فرهنگی و جغرافیایی مختلف بشناسیم و بر پایه این شناخت پیشنهادات عملی و مبتنی بر وضعیت‌های خاص ارائه دهیم.

۲. مبانی نظری پژوهش

مارکس علت جرایمی چون فساد، فحشا و رفتار خلاف اخلاق را در مرحله نخست ناشی از نابرابری می داند (سلیمان نژاد، ۱۳۸۳، ۳۵۴-۳۵۵). در همین چارچوب، به طور کلی در دهه های اخیر بسیاری از محققان و صاحب نظران بر این عقیده اند که رفع نابرابری زنان در عبور از مشکلات بنیادی آنها نظیر بی سوادگی، افزایش بی رویه جمعیت، متعادل کردن درآمدها و رفع مشکلات و شکاف درآمدی و غیره بسیار موثر است.

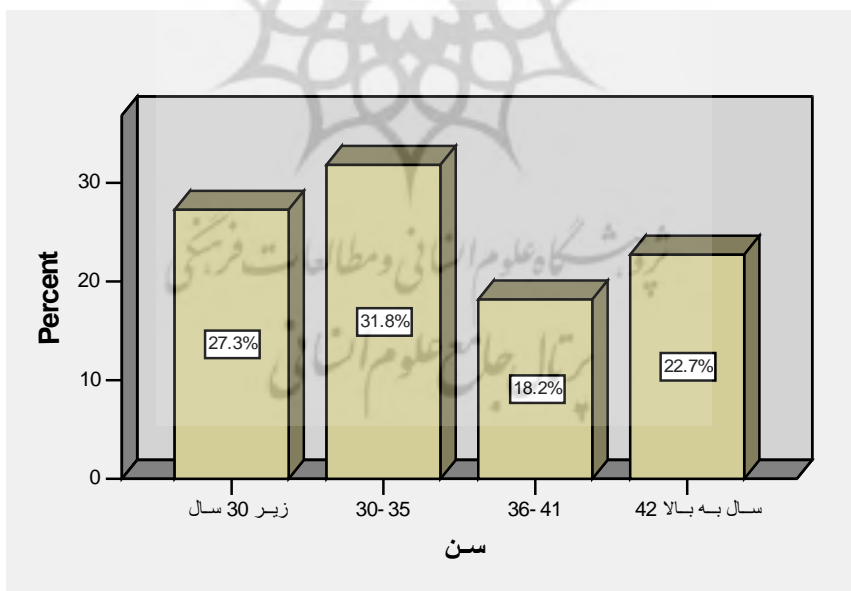
آثار بزهکاری زنان در زندگی فردی و اجتماعی آنان بسیار مشهود است و تاثیر آن را می توان بر فرزندان این زنان پر واضح مشاهده کرد. برچسب ها و غیبت طولانی مدت از محیط خانواده و اقامت در زندان موجب می گردد تا فرزندان احساس خودمختاری و آزادی بیشتری نموده و اوقات فراغت خود را در بیرون از خانه یا با «گروه های همسال بزهکار» سپری نموده و با هنجارهای گروه بزهکار سازگار شوند. به اعتقاد ماترا (۱۹۶۴) در گروه های همسال بزهکار، فرزندان که به علت زندانی شدن مادرانشان منزلت اجتماعی آنها پایین آمده است یک نوع ساخت های زبانی را می آموزند که آن ساختها آنها را قادر می سازد که رفتار بزهکاران را توجیه نمایند. زندانی شدن زنان، به ویژه در جوامع سنتی، موجب گسستن آنها از شبکه های نیرومند خانوادگی، خویشاوندی، همسایگی و قومی و قبیله ای گردیده که موجب انزوای اجتماعی آنها می شود. طرد اجتماعی زنان پس از آزادی توسط این شبکه ها به بی پناهی آنها منجر گردیده و زمینه را برای نقل مکان آنها و زندگی در محله های گمنامی که مستعد رفتار جنایی است آماده می کند. در جوامعی که مساعدتهای مالی نهادها و سازمانهای حمایتی به زنان آزاد شده از زندان ناچیز بوده و نمی تواند نیازهای مادی آنها را تأمین نماید، مشکلات رفاهی موجب می گردد تا آنها مرتکب جرایم و آسیبهای اجتماعی نظیر سرقت و موادمخدر شوند. افزایش زندانیان زن در زندانهای موقت و زندانهای دائم مشکلات فراوانی را بوجود آورده است. یکی از این مشکلات مربوط به آن گروه از زندانیان است که بچه های نوزاد داشته و یا حامله هستند و مجبورند نوزادان خود را تا مدتی در زندان تحت مراقبت خودشان نگاه دارند و در این

مورد بچه های زنان محبوس نیز به همراه مادرانشان قربانی جرایم و شرایط اجتماعی هستند . چنین فرزندی از یک زندگی با ثبات خانوادگی محروم بوده و ممکن است در آینده از الگوهای رفتاری مادرانشان تبعیت کنند.

پس این زنان باید با روشهای مناسب بازپروری و به جامعه بازگردانده شوند. هدف از بازپروری محکومان ادغام اجتماعی زندانیان می باشد؛ یعنی مجرم بتواند پس از آزادی به جامعه بازگردد و مورد پذیرش افراد جامعه قرار بگیرد. از جمله مشکلاتی که مجرم در بازگشت به جامعه با آن مواجه می شود مشکلات پیشرفت تحصیلی و حرفه ای و خوردن برچسب می باشد. بنابراین مهم است که مجرم به گونه اصلاح و بازپروری شود تا بعد از ورود به جامعه، از جانب اجتماع مورد حمایت مناسب قرار گیرد و فرصت ها را در جامعه خود دریافت کند. پژوهش حاضر در همین راستا تعریف و در اراک به اجرا درآمده است که نتایج پیمایش آن به اختصار ارایه می گردد.

۳. یافته های توصیفی جامعه آماری

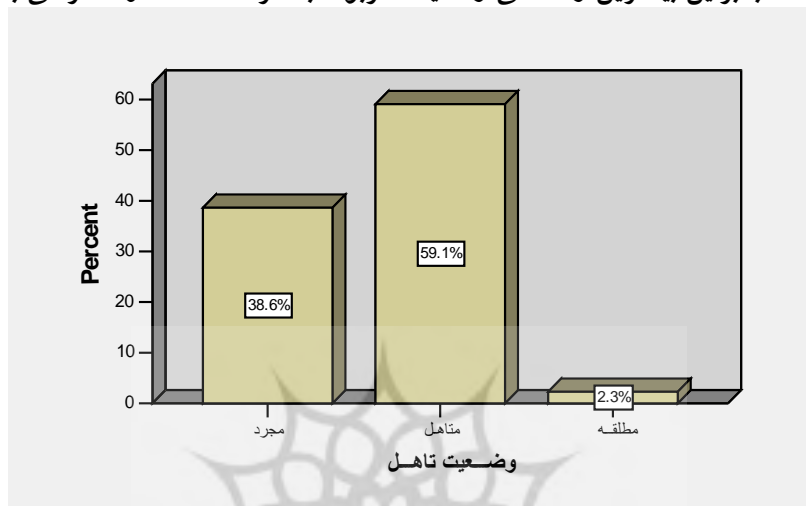
۱.۳ اطلاعات جامعه شناختی زندان زنان در اراک

نمودار ۱: درصد فراوانی سن زندانیان

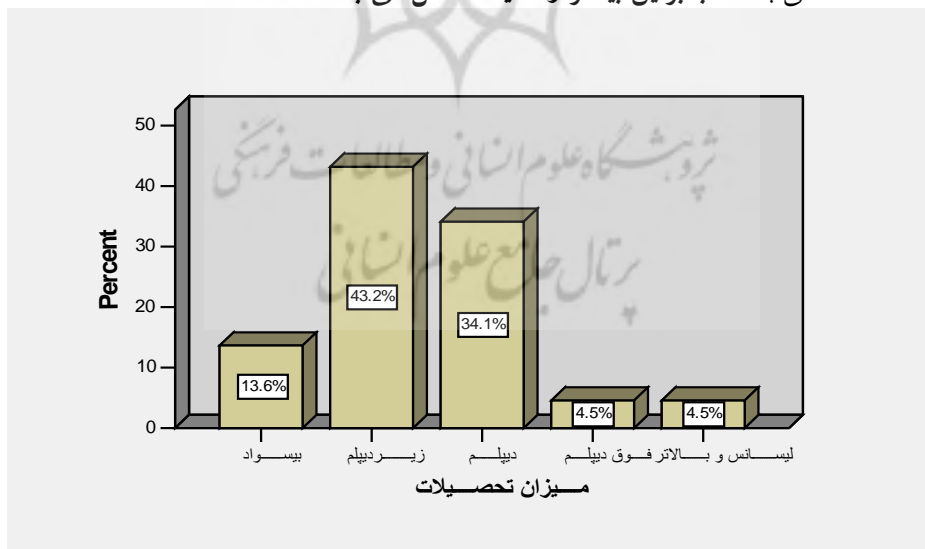
۷۲ بررسی وضعیت زنان زندانی و روش‌های بازپروری آن‌ها ...

با توجه به نمودار ۱ ملاحظه می‌شود که ۳۱/۸٪ از زندانیان بین ۳۰ تا ۳۵ سال سن داشته‌اند، ۲۷/۳٪ زیر ۳۰ سال، ۲۲/۷٪، ۴۲ سال به بالا و ۱۸/۲۲٪ بین ۳۶ تا ۴۱ سال سن داشته‌اند. بنابراین بیشترین رده سنی زندانیان مربوط به افراد ۳۵ سال و کمتر می‌باشد.

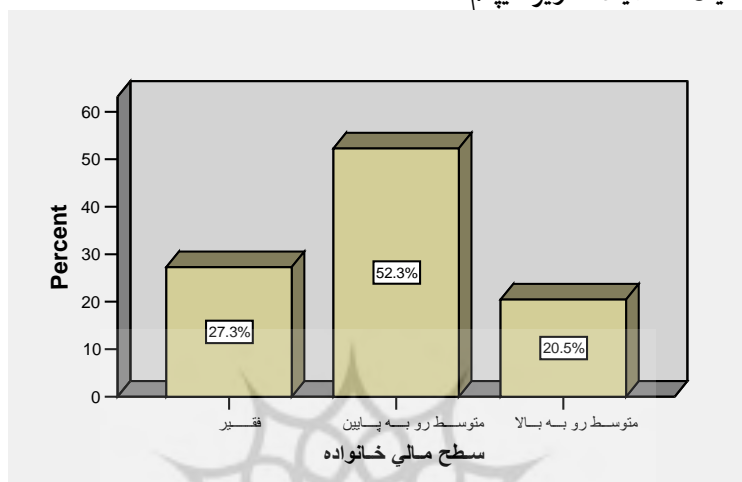
نمودار ۲: درصد فراوانی وضعیت تاهل زندانیان

با توجه به نمودار ۲ ملاحظه می‌شود که ۵۹/۱٪ از زندانیان متأهل، ۳۸/۶٪ مجرد و ۲/۳٪ مطلقه می‌باشند. بنابراین بیشتر زندانیان متأهل می‌باشند.

نمودار ۳: درصد فراوانی میزان تحصیلات زندانیان

با توجه به نمودار ۳ ملاحظه می شود که ۴۳/۲٪ از زندانیان دارای تحصیلات زیردیپلم، ۳۴/۱٪ دیپلم، ۱۳/۶٪ بیسواد، ۴/۵٪ فوق دیپلم و ۴/۵٪ لیسانس و بالاتر می باشند. بنابراین بیشتر زندانیان تحصیلات زیر دیپلم داشته اند.

نمودار ۴: درصد فراوانی سطح مالی خانواده زندانیان

با توجه به نمودار ۴ ملاحظه می شود که ۵۲/۳٪ از زندانیان سطح مالی خانواده را متوسط رو به پایین می دانند، ۲۷/۳٪ فقیر، ۲۰/۵٪ متوسط رو به بالا دانسته اند. بنابراین سطح مالی خانواده بیشتر زندانیان به نظر متوسط رو به پایین می باشد.

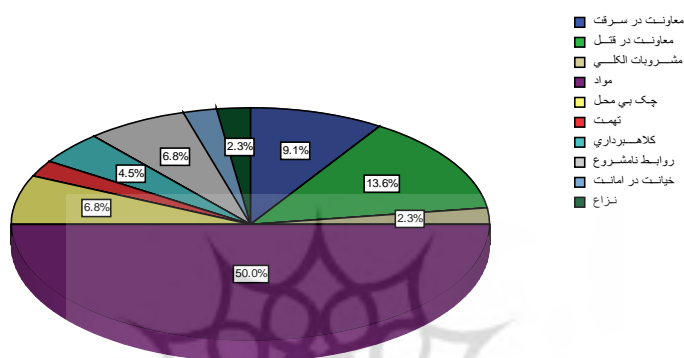

نمودار ۵ درصد فراوانی شغل زندانیان قبل از آمدن به زندان

۷۴ بررسی وضعیت زنان زندانی و روش‌های بازپروری آن‌ها ...

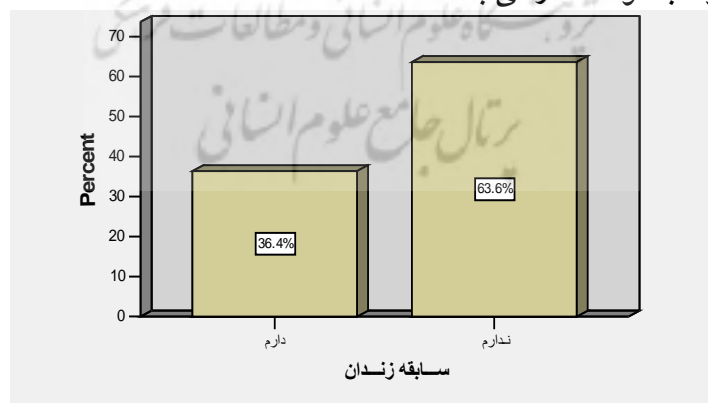
با توجه به نمودار ۵ ملاحظه می‌شود که ۷۲/۷٪ از زندانیان قبل از ورود به زندان خانه دار بوده‌اند، ۱۱/۴٪ دارای شغل آزاد، ۶/۸٪ پرستار بچه، ۴/۵٪ منشی شرکت، ۲/۳٪ فروشنده و ۲/۳٪ دارای شغل اداری بوده‌اند. بنابراین بیشترین شغل افراد زندانی خانه دار بوده است.

علت حبس

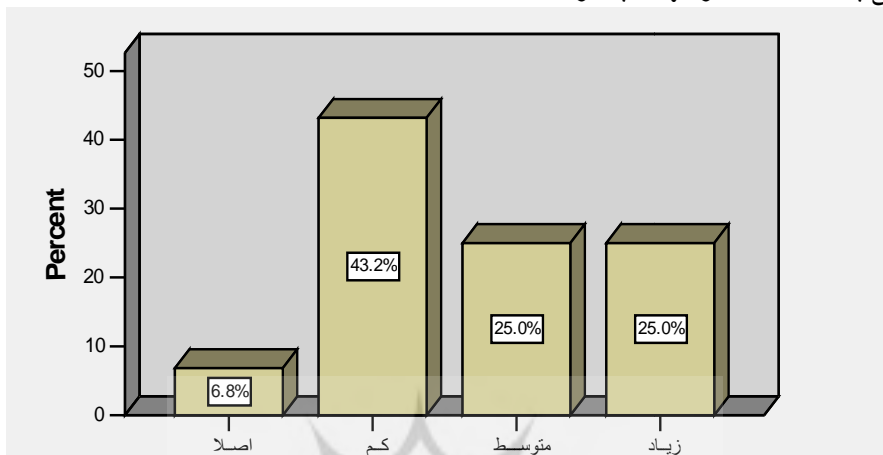
نمودار ۶ درصد فراوانی علت حبس زندانیان

با توجه به نمودار ۶ ملاحظه می‌شود که ۵۰٪ از زندانیان علت حبس خود را مواد مخدر عنوان کرده‌اند، ۱۳/۶٪ معاونت در قتل، ۹/۱٪ معاونت در سرقت، ۶/۸٪ چک بی محل، ۶/۸٪ روابط نامشروع، ۴/۵٪ کلاهبرداری، ۲/۳٪ مشروبات الکلی، ۲/۳٪ تهمت، ۱/۳٪ خیانت در امانت، ۲/۳٪ نزاع را علت حبس خود عنوان کرده‌اند. بنابراین بیشترین علت حبس مربوط به مواد مخدر می‌باشد.

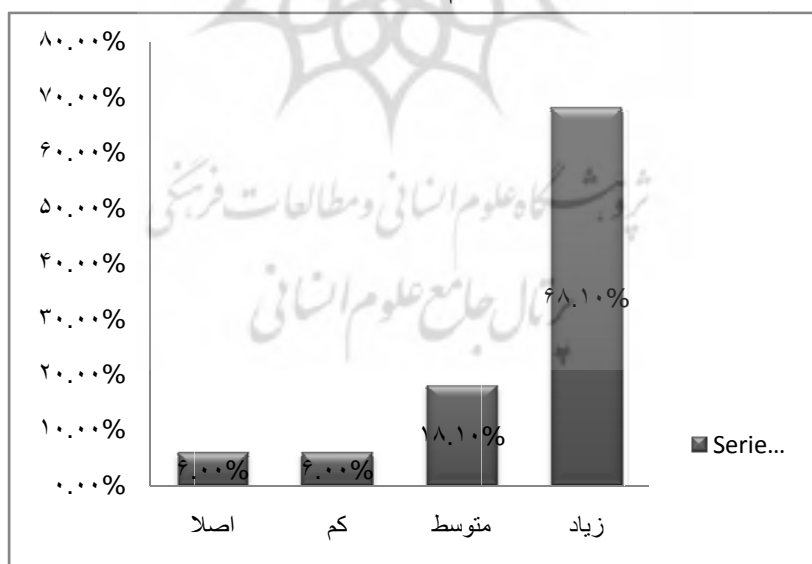
نمودار ۷: درصد فراوانی سابقه زندان

با توجه به نمودار ۷ ملاحظه می شود که ۳۶/۶٪ از پاسخ دهندگان دارای سابقه زندان می باشند، ۶۳/۶٪ از آنها سابقه زندان نداشته اند.

نمودار ۸: درصد فراوانی میزان امیدوار بودن به زندانیان

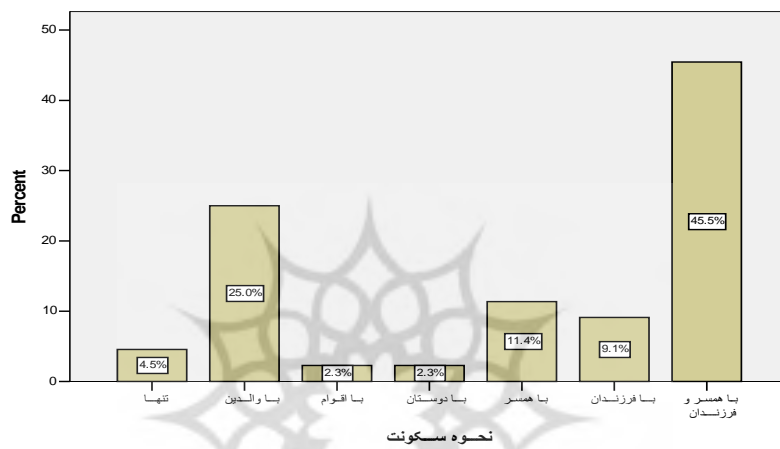
با توجه به نمودار ۸ ملاحظه می شود که ۴۳/۲٪ از زندانیان به میزان کمی امیدوار به زندگی هستند، ۲۵٪ متوسط، ۲۵٪ زیاد و ۶/۸٪ اصلا را عنوان کرده اند. بنابراین از نظر زندانیان میزان امیدواریشان به زندگی کم است.

نمودار ۹: درصد فراوانی میزان امید به پذیرفته شدن در جامعه پس از آزادی از زندان

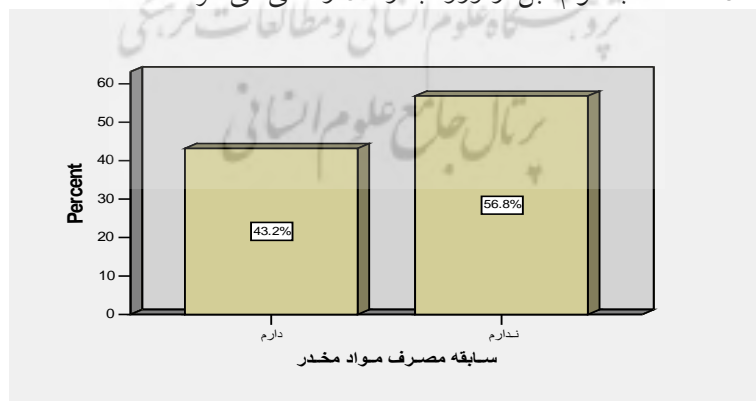
با توجه به نمودار ۹ ملاحظه می‌شود که ۱/۶۸٪ از زندانیان زیاد امید به پذیرفته شدن پس از آزادی از زندان دارند، ۱/۱۸٪ متوسط، ۸/۶٪ زیاد و ۶/۸٪ اصلا را عنوان کرده‌اند. بنابراین میزان امید به پذیرفته شدن پس از آزادی از زندان زیاد است.

۲.۳ بررسی وضعیت زندگی زندانیان قبل از ورود به زندان

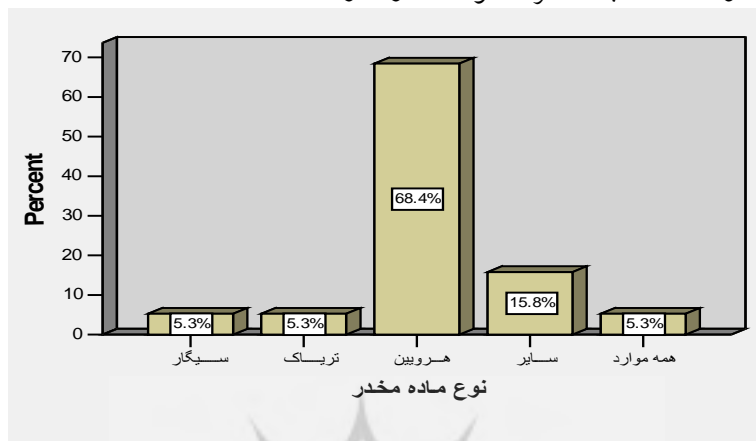
نمودار ۱۰: درصد فراوانی نحوه سکونت زندانیان قبل از ورود به زندان

با توجه به نمودار ۱۰ ملاحظه می‌شود ۵/۴۵٪ از زندانیان همراه با همسر و فرزندان خود زندگی می‌کنند، ۲۵٪ با والدین، ۴/۱۱٪ با همسر، ۱/۳٪ با فرزندان، ۵/۴٪ تنها ۳/۲٪ با دوستان، ۳/۲٪ با اقوام، قبل از ورود به زندان زندگی می‌کردند.

نمودار ۱۱: درصد فراوانی سابقه مصرف مواد مخدر در زندانیان

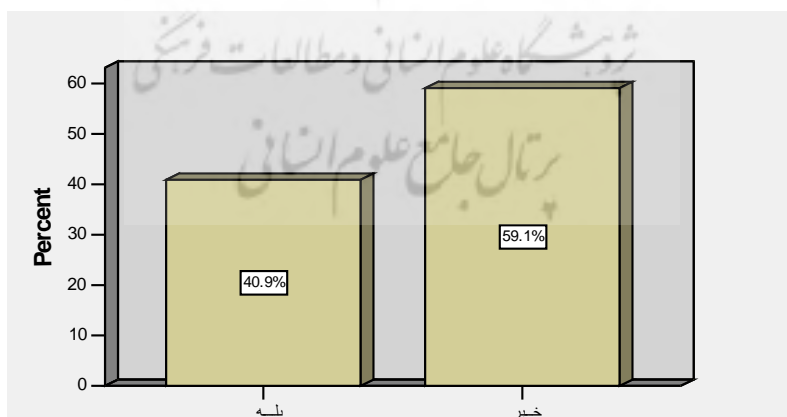
با توجه به نمودار ۱۱ ملاحظه می شود که ۴۳/۲٪ از زندانیان سابقه مصرف مواد مخدر داشته اند و ۵۶/۸٪ سابقه مصرف مواد مخدر ندارند.

نمودار ۱۲: درصد فراوانی نوع ماده مخدر مصرفی در زندانیان

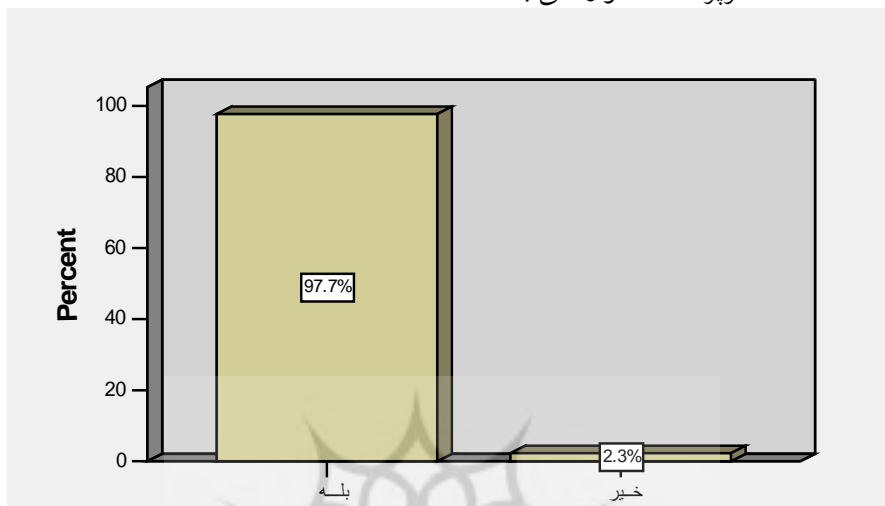
با توجه به نمودار ۱۲ ملاحظه می شود که از بین ۱۹ نفری که سابقه مصرف مواد مخدر دارند، ۶۸/۴٪ از زندانیان هروین، ۵/۳٪ سیگار، ۵/۳٪ تریاک، ۵/۳٪ همه موارد و ۱۵/۸٪ سایر (از قبیل، شیشه و قلیان) را پاسخ دادند. بنابراین بیشتر نوع ماده مخدر مصرفی هروئین در بین زندانیان می باشد.

۳.۳ بررسی وضعیت زندانیان زن آزاد شده از زندان

نمودار ۱۳: فراوانی و درصد فراوانی سرپرست خانوار

با توجه به نمودار ۱۳ ملاحظه می‌شود که ۴۰/۹٪ از زندانیان سرپرست خانوار می‌باشند، ۵۹/۱٪ سرپرست خانوار نمی‌باشند.

نمودار ۱۴: درصد فراوانی استفاده از روش‌های بازپروری در زندان

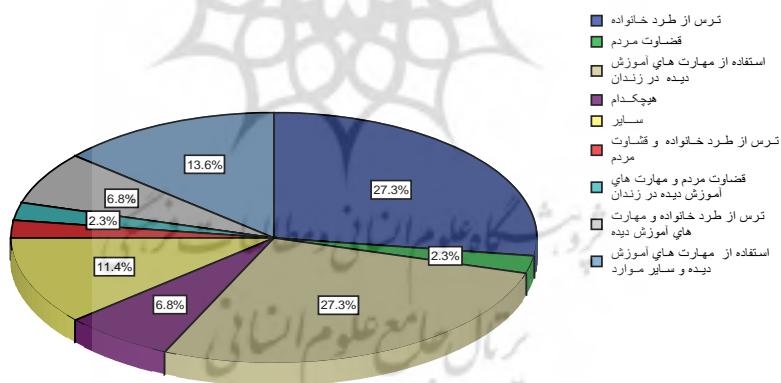
با توجه به نمودار ۱۴ ملاحظه می‌شود که ۹۷/۷٪ از زندانیان زن آزاد شده اظهار داشته‌اند که از روش‌های بازپروری در زندان استفاده کرده‌اند، ۲/۳٪ استفاده نکرده‌اند. روش‌های بازپروری در زندان اراک شامل تشکیل کلاس‌های آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، آموزش احکام برای تقویت اصول مذهبی در بین زندانیان، آموزش مهارت‌های زندگی با استفاده از جلسات روان‌شناسی فردی یا گروهی می‌باشد. شرکت در این کلاس‌ها اختیاری می‌باشد.

جدول ۱: فراوانی و درصد فراوانی حضور در کلاس‌های روش‌های بازپروری در زندان

حضور در کلاس‌های روش‌های بازپروری	فراوانی	درصد
خیاطی	۴	۹/۳
احکام	۱	۲/۳
قالی بافی	۳	۶/۸
مهارت‌های زندگی	۱	۲/۳
خیاطی و مهارت‌های زندگی	۱	۲/۳
احکام و قالی بافی	۱۴	۳۱/۸

۴/۵	۲	قالی بافی و مهارت های زندگی
۱۵/۹	۷	احکام و قالی بافی و مهارت های زندگی
۶/۸	۳	خیاطی و احکام و مهارت های زندگی
۹/۱	۴	خیاطی و احکام و قالی بافی
۶/۸	۳	خیاطی و احکام
۲/۳	۱	همه موارد
۱۰۰	۴۴	کل

با توجه به جدول ملاحظه می شود که ۳۱/۸ درصد از زندانیان از کلاسهای احکام و قالی بافی استفاده کرده اند، ۱۵/۹ درصد در هر سه کلاس احکام و قالی بافی و مهارت های زندگی شرکت داشته اند، ۹/۳ درصد خیاطی، ۹/۱ درصد خیاطی و احکام و قالی بافی، ۶/۸ درصد قالی بافی، ۶/۸ درصد خیاطی و احکام و مهارت های زندگی، ۶/۸ درصد خیاطی و احکام، ۴/۵ درصد قالی بافی و مهارت های زندگی، ۲/۳ درصد احکام، ۲/۳ درصد مهارت های زندگی، ۲/۳ درصد خیاطی و مهارت های زندگی و ۲/۳ درصد همه موارد را پاسخ داده اند.

نمودار ۱۵: نمودار درصد فراوانی عوامل موثر در عدم تکرار جرم

با توجه به نمودار ۱۵ ملاحظه می شود که ۲۷/۳٪ از زندانیان آزاد شده معتقدند استفاده از مهارت های آموزش دیده در زندان باعث عدم تکرار جرم در آنها شده است. ۲۷/۳٪ ترس از طرد خانواده، ۱۳/۶٪ استفاده از مهارت های آموزش دیده در زندان و سایر، ۱۱/۴٪

۸۰ بررسی وضعیت زنان زندانی و روش‌های بازپروری آن‌ها ...

سایر، ۶/۸٪ هیچکدام، ۶/۸٪ ترس از طرد خانواده و استفاده از مهارت‌های آموزش دیده در زندان، ۲/۳٪ قضاوت مردم، ۲/۳٪ ترس از طرد خانواده و قضاوت مردم، ۲/۳٪ قضاوت مردم و آموزش‌های مهارت دیده در زندان را عامل موثر در عدم تکرار جرم خود دانسته‌اند.

۴. یافته‌های استنباطی

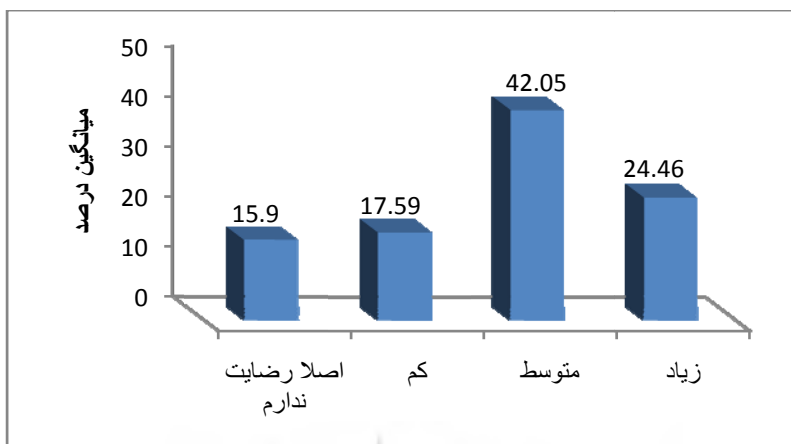
۱.۴ فرضیه اول

به نظر می‌رسد میزان رضایت زندانیان زن از محیط زندان در سطح متوسطی است.

جدول ۲: توزیع فراوانی و درصد رضایت زندانیان از محیط زندان

زیاد		متوسط		کم		اصلاً رضایت ندارم		گویه‌های پرسشنامه
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۲۲/۷	۱۰	۶۱/۴	۲۷	۱۳/۶	۶	۲/۳	۱	چه میزان از سطح بهداشت مکان خواب خود رضایت دارید
۲۷/۴	۱۲	۵۴/۵	۲۴	۱۳/۶	۶	۴/۵	۲	چه میزان از سطح بهداشت سرویس‌های بهداشتی رضایت دارید
-	-	۲۷/۳	۱۲	۲۹/۵	۱۳	۴۳/۲	۱۹	چه میزان از کیفیت غذاهای زندان راضی هستید
۴۷/۷	۲۱	۲۵	۱۱	۱۳/۶	۶	۱۳/۶	۶	چه میزان از برخورد مسئولان زندان رضایت دارید
۲۴/۴۶		۴۲/۰۵		۱۷/۵۹		۱۵/۹		میانگین درصد

نمودار شماره ۱۶: توزیع فراوانی و درصد رضایت زندانیان از محیط زندان

با توجه به نمودار ۱۶ ملاحظه می شود که ۴۲/۰۵٪ از زندانیان میزان رضایت خود را از محیط زندان متوسط ارزیابی کرده اند، ۲۴/۴۶٪ زیاد، ۱۷/۵۹٪ کم و ۱۵/۹٪ از محیط زندان اصلا رضایت نداشته اند. بنابراین میزان رضایت زندانیان زن از محیط زندان متوسط رو به بالاست.

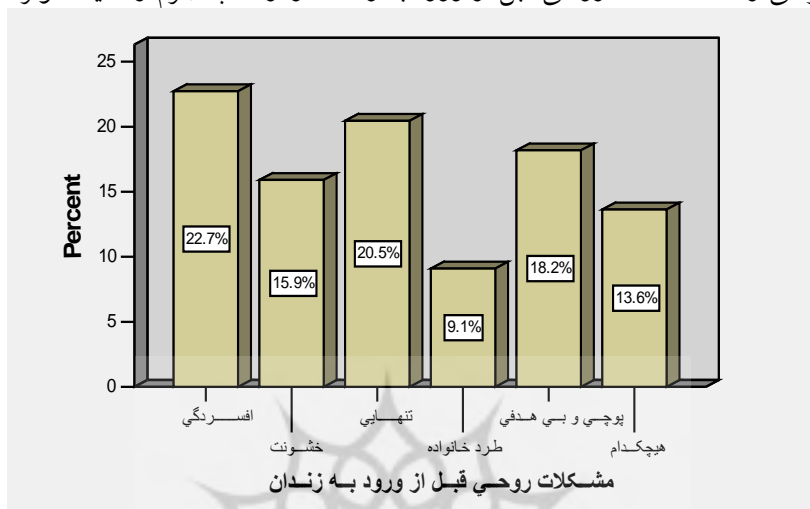
جدول ۳: آزمون خی دو مربوط به میزان رضایت زندانیان از محیط زندان

سطح معنی دار	درجه آزادی	خی دو	
۰/۰۰۰	۳	۳۴/۷۲۷	چه میزان از سطح بهداشت مکان خواب خود رضایت دارید
۰/۰۰۰	۳	۲۵/۰۹۱	چه میزان از سطح بهداشت سرویس های بهداشتی رضایت دارید
۰/۰۰۸	۲	۴/۹۵۵	چه میزان از کیفیت غذاهای زندان راضی هستید
۰/۰۰۳	۳	۱۳/۶۳۶	چه میزان از برخورد مسئولان زندان رضایت دارید
۰/۰۱۱	۹	۲۱/۴۵۵	کل

نتایج آزمون خی دو نشان داد می دهد که $x^2 = 21.455$, $sig = 0.01 < 0.05$. بنابراین تفاوت بین گزینه های زیاد تا کم میزان رضایت زندانیان از محیط زندان معنی دار است و با توجه به اینکه میزان رضایت به سمت متوسط به بالاست فرضیه محقق تایید می شود و می توان ادعا داشت که میزان رضایت زندانیان از محیط زندان متوسط رو به بالاست.

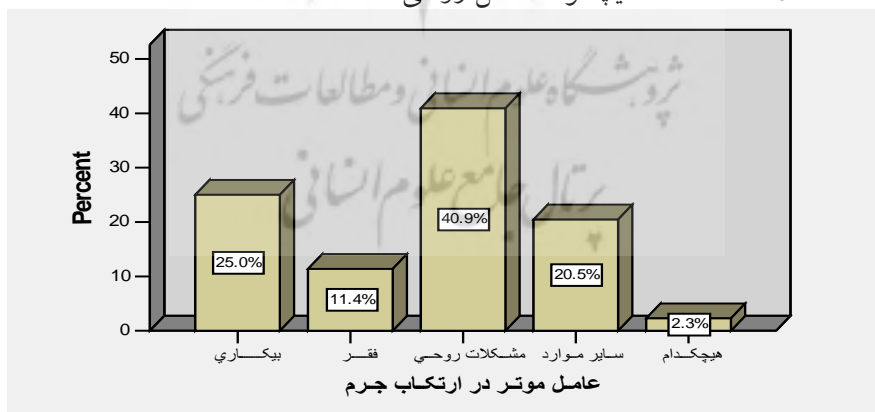
۲.۴ فرضیه دوم

به نظر می‌رسد مشکلات روحی قبل از ورود به زندان در ارتکاب جرم زندانیان مؤثر است

نمودار ۱۷: درصد فراوانی مشکلات روحی زندانیان قبل از ورود به زندان

با توجه به نمودار ۱۷ ملاحظه می‌شود که ۲۲/۷٪ از زندانیان معتقدند قبل از ورود به زندان دارای افسردگی بوده‌اند، ۲۰/۵٪ تنهایی، ۱۸/۲٪ پوچی و بی‌هدفی، ۱۵/۹٪ خشونت، ۹/۱٪ طرد از خانواده را مشکلات روحی خود قبل از ورود به زندان عنوان کرده‌اند و ۱۳/۶٪ اذعان داشته‌اند که هیچگونه مشکل روحی نداشته‌اند.

نمودار ۱۸: درصد فراوانی عامل مؤثر در ارتکاب جرم از دیدگاه زندانیان

با توجه به نمودار ۱۸ ملاحظه می شود که ۴۰/۹٪ از زندانیان عامل مؤثر در ارتکاب جرم را مشکلات روحی از جمله عصبانیت دانسته اند، ۲۵٪ بیکاری، ۲۰/۵٪ سایر موارد، ۱۱/۴٪ فقر و ۲/۳٪ هیچکدام را عنوان کرده اند. بنابراین مشکلات روحی می تواند در ارتکاب جرم زندانیان زن مؤثر باشد.

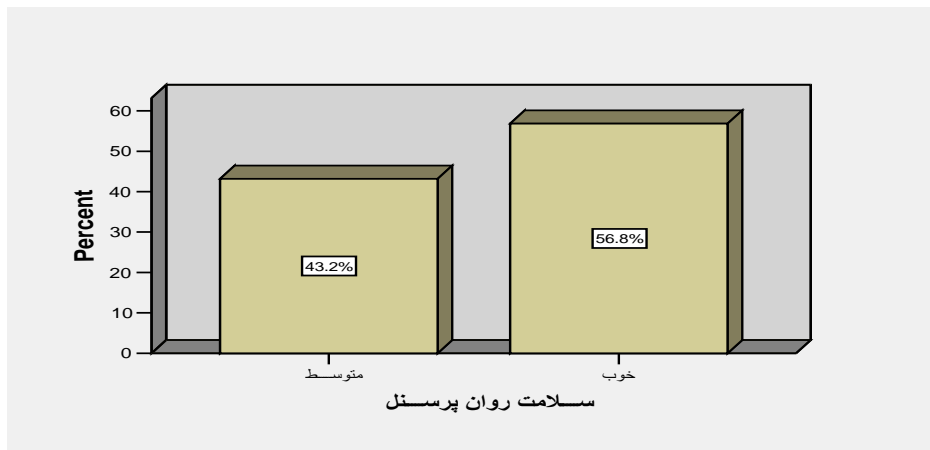
جدول ۴: آزمون خی دو مربوط به تأثیر مشکلات روحی در عامل ارتکاب جرم

سطح معنی دار	درجه آزادی	خی دو	
۰/۰۰۲	۵	۱۳/۱۸۲	مشکلات روحی زندانیان قبل از ورود به زندان
۰/۰۰۱	۴	۱۸/۷۲۷	عامل مؤثر در ارتکاب جرم
۰/۰۳۳	۸	۱۵/۳۱۸	کل

نتایج آزمون خی دو می دهد که $\chi^2 = 15.318$, $\text{sig} = 0.013 < 0.05$. بنابراین میزان تأثیر مشکلات روحی بر عامل ارتکاب جرم زندانیان معنی دار است و با توجه به اینکه بیشترین عامل مؤثر در ارتکاب جرم از نظر زندانیان مشکلات روحی می باشد می توان فرضیه محقق را پذیرفت. به عبارتی مشکلات روحی قبل از ورود به زندان در ارتکاب جرم زندانیان مؤثر است.

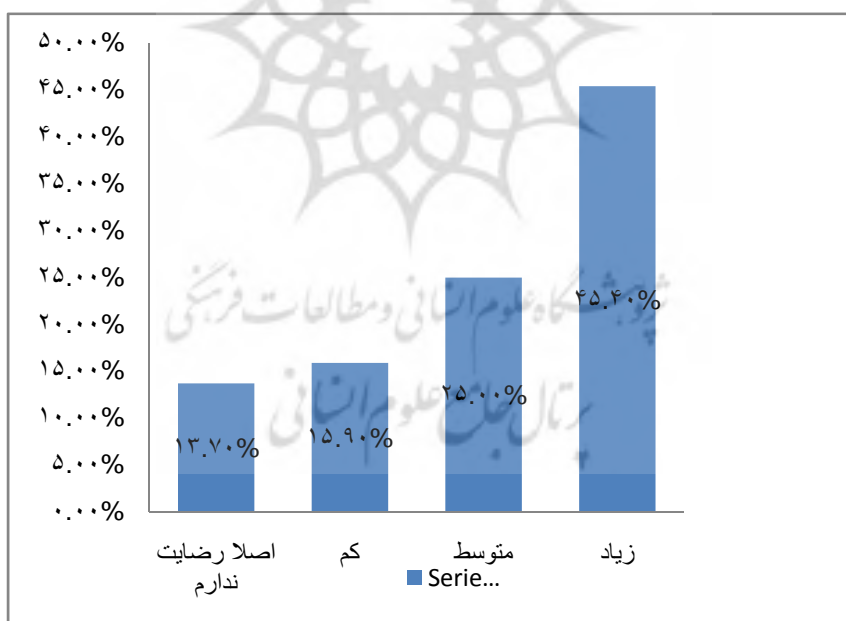
۳.۴ فرضیه سوم

به نظر می رسد سلامت روان مسئولین زندان با رضایت زندانیان از پرسنل زندان رابطه مستقیم دارد.

نمودار ۱۹: درصد فراوانی سلامت روان مسئولین زندان

با توجه به نمودار ۱۹ ملاحظه می‌شود که ۴۳/۲٪ از پرسنل زندان دارای سلامت روان در سطح متوسط می‌باشند و ۵۸/۸٪ دارای سلامت روان خوبی می‌باشند.

نمودار ۲۰: فراوانی و درصد فراوانی میزان رضایت زندانیان از مسئولین زندان

با توجه به نمودار ۲۰ ملاحظه می شود $4/45\%$ از زندانیان رضایت زیادی از مسؤلین زندان دارند، و 25% رضایت متوسط، $9/15\%$ رضایتشان کم و $7/13\%$ اصلا از مسؤلین رضایت ندارند.

بنابراین با توجه به نمودار ۱۹ و ۲۰ میتوان نتیجه گرفت که چون میزان سلامت روانی مسؤلین زندان بالا است پس میزان رضایت زندانیان نیز از آنها بالا است، بنابراین رابطه مستقیم بین میزان سلامت روانی مسؤلین زندان و رضایت زندانیان از آنان وجود دارد.

جدول ۵: جدول ضریب همبستگی سلامت روان مسؤلین و رضایت زندانیان

رضایت زندانیان	سلامت روان مسؤلین		
۰/۷۵۹	۱	ضریب همبستگی پیرسون	سلامت روان مسؤلین
۰/۰۰۰		سطح معنی دار	
۴۴	۴۴	تعداد	
۱	۰/۷۵۹	ضریب همبستگی پیرسون	رضایت زندانیان
	۰/۰۰۰	سطح معنی دار	
۴۴	۴۴	تعداد	

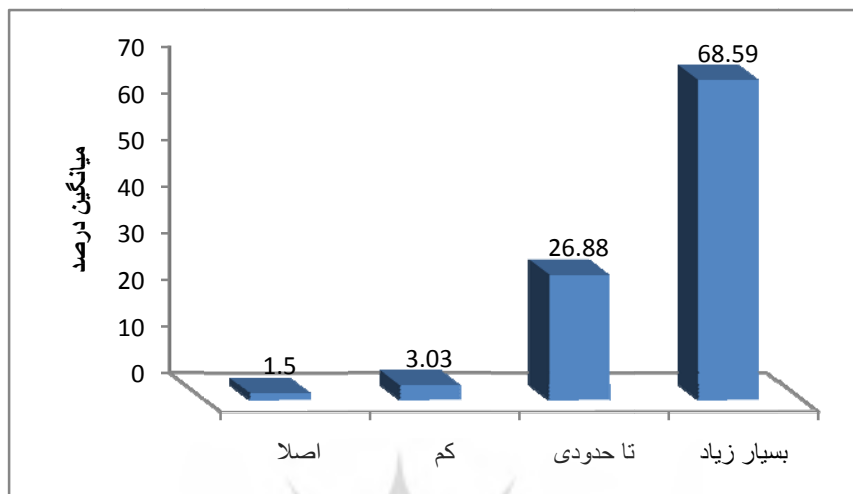
جدول ۵ نیز رابطه دو متغیر سلامت روان مسؤلین و رضایت زندانیان از مسؤلان زندان را با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود مقدار $r=0.759$ و $sig=0.00<0.05$ می باشد پس فرض رابطه سلامت روان مسؤلین و رضایت زندانیان از مسؤلان زندان پذیرفته می شود و فرضیه محقق تایید می شود.

۴.۴ فرضیه چهارم

به نظر می رسد روش های بازپروری می تواند در بازگشت زندانیان به جامعه تأثیر گذار باشد.

جدول شماره ۶: توزیع فراوانی و درصد تأثیر روشهای بازپروری در بازگشت زندانیان به جامعه

								-
بسیارزیاد		تا حدودی		کم		اصلا		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	گویه های پرسشنامه
۸۴/۱	۳۷	۱۳/۶	۶	۲/۳	۱	-	-	چه میزان از کلاس های زندان رضایت دارید
۵۹/۱	۲۶	۴۰/۹	۱۸			-	-	آیا پس از آزادی توانسته اید از روش های بازپروری استفاده کنید
۵۹/۱	۲۶	۳۱/۸	۱۴	۹/۱	۴	-	-	آیا روش های بازپروری باعث بهبود وضعیت مالی شما بعد از خروج از زندان شده است
۶۱/۳	۲۷	۳۶/۴	۱۶	۲/۳	۱	-	-	آیا پس از آزادی از طرف جامعه پذیرفته شدید
۹۵/۵	۴۲	-	-	-	-	۴/۵	۲	آیا مایل به ادامه دوره ها خارج از زندان هستید
۵۲/۴	۲۳	۳۸/۶	۱۷	۴/۵	۲	۴/۵	۲	تا چه حد فکر می کنید تداوم این روش ها می تواند از تکرار جرم جلوگیری کند
۶۸/۵۹		۲۶/۸۸		۳/۰۳		۱/۵		میانگین درصد

نمودار شماره ۲۱: میانگین درصد تأثیر روشهای بازپروری در بازگشت زندانیان به جامعه

با توجه به نمودار ۲۱ ملاحظه می شود که ۶۸/۵۹٪ از زندانیان زن آزاد شده از زندان تأثیر روشهای بازپروری را در بازگشت خود به جامعه مؤثر دانسته اند، ۲۶/۸۸٪ تا حدودی، ۳/۰۳٪ میزان تأثیر را کم دانسته اند و ۱/۰۵٪ معتقد اصلاً تأثیری نداشته است. بنابراین روش های بازپروری می تواند در بازگشت زندانیان زن به جامعه مؤثر باشد.

جدول ۷ آزمون خی دو مربوط به تأثیر روش های بازپروری در بازگشت زندانیان زن به جامعه

سطح معنی دار	درجه آزادی	خی دو	
۰/۰۰۰	۲	۵۱/۸۶۴	چه میزان از کلاس های زندان رضایت دارید
۰/۰۰۰	۱	۱۳/۴۵۵	آیا پس از آزادی توانسته اید از روش های بازپروری استفاده کنید
۰/۰۰۰	۲	۱۶/۵۴۵	آیا روش های بازپروری باعث بهبود وضعیت مالی شما بعد از خروج از زندان شده است
۰/۰۰۰	۲	۲۳/۲۲۷	آیا پس از آزادی از طرف جامعه پذیرفته شدید
۰/۰۰۰	۱	۳۶/۳۶۴	آیا مایل به ادامه دوره ها خارج از زندان هستید
۰/۰۰۰	۳	۳۱/۰۹۱	تا چه حد فکر می کنید تداوم این روش ها می تواند از تکرار جرم جلوگیری کند
۰/۰۱۷	۶	۱۵/۵۰۰	کل

نتایج آزمون خی دو نشان داد می دهد که $x^2 = 15.500$, $sig = 0.0137 < 0.05$. بنابراین میزان تأثیر روش های بازپروری در بازگشت زندانیان زن به جامعه معنی دار است و با توجه به اینکه زندانیان زن آزاد شده میزان این تأثیر را ۶۸/۵۹٪ دانسته اند بنابراین می توان فرضیه محقق را پذیرفت به عبارتی روشهای بازپروری می تواند در بازگشت زندانیان به جامعه مؤثر باشد.

۵. بحث و نتیجه گیری

طبق آمار به دست آمده در پژوهش پیش رو بیشترین رده سنی زنان زندانی در شهر اراک افراد ۳۵ سال و کمتر می باشد که برابر ۱/۵۹٪ از زندانیان را تشکیل می دهند و مابقی بالای ۳۶ سال سن دارند. همچنین این آمار نشان می دهد که بیش از نیمی از زندانیان (۱/۵۹٪) متأهل می باشند که این میزان سن و وضعیت تأهل نشان دهنده آن است که اصولاً آنها در سنین باروری و یا دارای فرزند بودند. تحصیلات ۹۱٪ زنان زندانی دیپلم و زیر دیپلم و بی سواد بود و تنها ۹٪ از آنها دارای تحصیلات فوق دیپلم و لیسانس بودند.

طبق عرف، خانواده های سه نفره و کمتر از سه نفر را کم جمعیت و چهار تا شش نفر را خانواده های میان جمعیت و خانواده های بیش از هفت نفر را پر جمعیت می نامیم، که بر این اساس ۷۵٪ از زنان زندانی از خانواده های میان جمعیت بودند که دارای وضعیت مالی متوسط رو به پایین و فقیر بودند، اکثر این زنان (برابر با ۷/۷۲٪) خانه دار بودند و مابقی هم دارای شغل هایی بودند که در نظر عرف از شغل های سطح پایین جامعه محسوب می شوند مانند: فروشنده، پرستار بچه و غیره. وضعیت مسکن این زنان اکثراً اجاره ای بوده است.

علت حبس ۵۰٪ از زندانیان زن جرایم مربوط به مواد مخدر بود که اعم از حمل، نگهداری، مصرف، فروش و... می باشد. حدود ۴۴٪ از این زنان سابقه مصرف مواد مخدر را داشتند، که اکثر آنها (۴/۶۸٪) هرویین مصرف می کردند. جرم معاونت در قتل با ۶/۱۳٪ در رتبه دوم، سرقت و معاونت در سرقت با ۱/۹٪ در رتبه سوم، چک بلا محل و روابط نامشروع هر کدام با ۸/۶٪ در رتبه چهارم، کلاهبرداری با ۵/۴٪ در رتبه پنجم، استعمال، حمل و نگهداری مشروبات الکلی، خیانت در امانت، نزاع، تهمت هر کدام با ۳/۲٪ در رتبه ششم قرار دارند.

بیشترین مدت حبس بین زنان زندانی یک سال تا پنج سال بود و اکثر آنها (۶۶۳٪) فاقد سابقه زندان بودند. ۵/۴۵٪ از این زنان با همسر و فرزندانشان زندگی میکردند و حدود ۴۰٪ از آنها سرپرست خانوار بودند.

طبق بررسی های به عمل آمده مهمترین عامل موثر در عدم تکرار جرم بین این زندانیان استفاده از مهارت های آموزش دیده و ترس از طرد خانواده هر کدام با ۳/۲۷٪ می باشد و این آمار نشان دهنده آن است که استفاده از مهارت های آموزش دیده در زندان به تنهایی عاملی برای عدم تکرار جرم در بزهکاران نیست علی رغم اینکه ۵/۶۸٪ از زندانیان آزاد شده تأثیر روش های بازپروری را در بازگشت خود به جامعه بسیار زیاد موثر دانسته اند. در یک جمع بندی می توان گفت عوامل تأثیر گذار بر عدم تکرار جرم زنان بزهکار در دو گروه تقسیم بندی می شوند: عوامل بیرونی تأثیر گذار بر عدم تکرار جرم، عوامل درونی تأثیر گذار بر عدم تکرار جرم.

مهمترین عامل بیرونی جلوگیری کننده از تکرار جرم مهارت آموزی در زندان است و مهمترین عامل درونی جلوگیری از تکرار جرم ترس طرد از خانواده است. عامل ترس از طرد خانواده نشان دهنده این است که مردم شهر اراک خانواده محور هستند و همچنین قضاوت دیگران برای آنها مهم است و زنان به دلیل ترس از طرد شدن خانواده سعی در سازگاری با اجتماع دارند که البته این خود نشانه مثبتی از تأثیر بیشتر بازپروری ها به علت استحکام خانواده بر روی زنان می باشد و می توان نتیجه گرفت که رابطه مستقیم بین تأثیر مثبت بازپروری ها و جامعه ای که روابط خانوادگی در آن گرمتر و ارتباطات در آن بیشتر است وجود دارد. در جوامع گسترده تر که افراد کمتر اطرافیان خود را می شناسند و روابط خانوادگی در آن کم رنگتر است، این روش ها به تنهایی پاسخ گو نمی باشند به همین دلیل بهتر است این روش ها به صورت علمی تر و تخصصی تر به شکل مدل هایی کارآمد درآیند و بر روی زندانیان پیاده شوند.

استفاده از مهارت های آموزشی در زندان اختیاری است و زندانیان به میل خود می توانند یک یا چند مورد از آنها را انجام دهند و یا اصلاً هیچ کدام را انجام ندهند. این پژوهش نشان داده شد که ۷/۹۷٪ از زنان زندانی از این مهارت ها استفاده می کنند و بیشترین مهارتهایی که زنان زندانی آموزش می بینند احکام، قالی بافی و مهارت های زندگی می باشد.

حدود ۸۶٪ زنان زندانی قبل از انجام بزه دارای مشکلات روحی از قبیل افسردگی، خشونت، احساس پوچی و بی‌هدفی و... بودند، مشکلات روحی ناشی از فقر و بیکاری بیشترین عامل ارتکاب جرم از جانب زنان بزه‌کار شناخته شده است. روند ملاقات‌های زندان به گونه‌ای است که زندانیان هر روز می‌توانند با خانواده‌های خود و یا با مددکار و روانشناس زندان ملاقات داشته باشند. در بررسی‌های عمل‌آمده مشخص گردید ۹/۴۰٪ هر روز با مددکار و روانشناس ملاقات دارند و اکثر آنها هفته‌ای یک بار با خانواده‌هایشان ملاقات دارند.

به نظر می‌رسد امیدوار بودن به زندگی با امید به پذیرفته شدن در جامعه پس از آزادی رابطه داشته باشد؛ ولی نتایج آزمون‌ها نشان داد که اکثر زنان زندانی (۲/۴۳٪) میزان کمی به زندگی امیدوار هستند ولی امید به پذیرفته شدن در جامعه پس از آزادی در آنها زیاد است. (حدود ۶۸٪).

۶. پیشنهادات

ضروری است تا جایی که قانون اجازه می‌دهد، از روش‌های تعلیق ساده یا مراقبتی مجازات‌ها استفاده شود و در مورد کسانی که نمی‌توان از تعلیق مجازات استفاده کرد باید دقت کافی بر روش‌های بازپروری در زندان به عمل آید تا حبس مجرم عاملی برای بازگشت وی به جامعه باشد، نه اینکه عاملی برای کسب تجربه برای انجام جرایم جدید باشد. در همین چارچوب، مدلی نوین در جهت بهبود بازپروری زنان زندانی پیشنهاد می‌شود.

اولین قدم در این مدل داشتن پرسنل عدالت کیفری مجرب و آموزش دیده می‌باشد. تا پرسنلی آموزش دیده، آگاه به قوانین و دلسوز در این رابطه نباشد، هیچ‌یک از روش‌های بازپروری جوابگو نمی‌باشد. شاید مجرمی از روی ترس جرمی را تکرار نکند، اما عمیقاً به زشتی عمل خود پی نخواهد برد و حتی پرسنل نالایق باعث تحریک مجرمین به سمت تکرار جرم می‌شوند. بنابراین پس از داشتن پرسنل عدالت کیفری لایق و آگاه به علوم کیفری و قوانین روز، می‌توانیم مراحل زیر را در بازپروری زندانی انجام دهیم.

۱- ارتقاء خود کارآمدی، ایجاد امید و خوش بینی در مجرم

در مقابل خودمحوری، ارتقاء حس اعتماد به نفس و امید و خوش بینی قرار دارد. با توجه به ادبیات روانشناسی مثبت، نقاط قوت انسان شامل: خوش بینی، امید، ایمان، شجاعت، مهارت‌های فردی در حال توسعه، اخلاق کاری، افزایش تفکر مثبت در آینده،

صداقت و پشتکار در مواجهه با چالش‌ها می‌باشد. مذاکره موفق از یک چالش می‌تواند یک باور مثبت را در توانایی‌های خود برای رویارویی با چالش‌های مختلف در زندگی تقویت نماید. فردی که یک مشکل را باخوش بینی حل می‌کند به احتمال زیاد تجربه‌ای با احساسات مثبت همراه اوست که به نوبه‌ی خود به توانایی بیشتر برای مقابله با مشکلات آینده منجر می‌شود. بنابراین، به یک معنا، احساسات مثبت به مثبت بودن منجر می‌شود.

۲- آموزش خوب زیستن با تاکید بر توسعه معنویت‌گرایی و سلامت جسمی

روش خوب زیستن را باید به مجرم آموزش داد و برای اینکار لازم است سلامت روحی و جسمی آنها ارتقاء یابد. با توجه به اینکه با یاد خدا قلب‌ها آرام می‌گیرد، باید همراه با عطف و مهربانی روش‌های ارتباط با خداوند و بندگی کردن برای خالق را به زندانیان آموزش داد. اشاعه فرهنگ معنویت‌گرایی بین مددجویان تاثیر بسزایی در کاهش جرم دارد. علاوه بر این، باید جسم او نیز پرورش پیدا کند؛ چیزی که در اسلام مورد اکیداً مورد تایید قرار گرفته است. از نظر دین اسلام، ورزش یک وسیله است که وقتی با اعتقادات دینی آمیخته شود، انسان را به کمال خواهد رساند.

۳- انجام کارهای اجتماعی داوطلبانه

پس از اینکه روح و جسم زندانیان را باز پروری کردیم، می‌کوشیم با دادن کارهای اجتماعی داوطلبانه، آنها را برای حضور در جامعه آماده کنیم. در پایان سال ۱۹۹۰ خدمات زندان سنگاپور (SPS) نوآوری‌های مختلفی را ارائه کرد که از جمله آماده کردن زندانیان برای انجام کارهای اجتماعی بود. از جمله برنامه ناهار برای سالمندان، پخت و پز غذای زندانیان، مسابقات آهنگسازی سالیانه و ... بود. در نتیجه پوشش رسانه‌ای این گونه اقدامات، نگرش عمومی به زندانیان تغییر کرد و استخدام در کادر افسران زندان و همچنین همکاری‌های داوطلبانه افزایش یافت. به علاوه، اعتماد متقابل میان زندانیان و کارکنان زندان نیز بهبود یافت. طبق آمار به دست آمده از زندان سنگاپور احترام زندانیان به افسران زندان از ۵۸ درصد در سال ۲۰۰۲ به ۹۲ درصد در سال ۲۰۰۶ افزایش یافت. افت یک سوم در تکرار جنایات، کاهش خشونت در زندان و همچنین آمادگی ۷۰ درصد از افراد جامعه در سال ۲۰۰۷ برای پذیرفتن مجرم سابقه دار به عنوان همکار و دوست، از جمله نتایج برنامه‌های نوین بازپروری زندانیان در این کشور بوده است.

پی‌نوشت

۱. به رغم همه تلاشی که نگارنده برای اخذ آمار دقیق زندانیان زن از مراجع رسمی کشور داشت، متأسفانه اداره کل زندان‌ها در این خصوص همکاری لازم را مبذول نداشتند.

کتاب‌نامه

- احمدی، حبیب؛ نیک پور قنوانی، لیلا (۱۳۸۴). جرایم زنان: مجازات، زندان، اصلاح و بازپروری؛ مجله اصلاح و تربیت؛ ش ۴۸؛ صص ۵۴ - ۵۶
- شریفی نیا، محمدحسین (۱۳۸۹). خدمات روانشناسی و مشاوره در زندان (جلد اول)؛ تهران: انتشارات راه تربیت.
- شمس، علی (۱۳۸۸). آسیب شناسی زندان؛ تهران: انتشارات راه تربیت.
- شمس، علی (۱۳۸۲). رویکردی جدید به نظام زندانبانی بازگشت سعادت‌مندان؛ تهران: انتشارات راه تربیت.
- معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضائیه؛ مرکز مطبوعات و انتشارات (۱۳۸۲). قوه قضائیه و پیشگیری از وقوع جرم (مجموعه مقالات)؛ تهران: قوه قضائیه مرکز مطبوعات و انتشارات.
- نجفی توانا، علی (۱۳۹۰). جرم شناسی (چاپ یازدهم)؛ تهران: آموزش و سنجش.
- جربانی، حمید (۱۳۸۹). بررسی آماری جرایم زنان در ایران (با تأکید بر محکومیت به حبس)؛ مجله حقوقی دادگستری؛ ش ۷۲؛ صص ۹۱ - ۱۱۷.
- معین الدینی، زهرا، و دیگران (۱۳۹۳). مقایسه سبک هویتی و میزان شیوع اختلالات روانی در زنان زندانی بر اساس نوع جرم؛ مجله مصالحات زن و خانواده؛ ش ۱؛ صص ۱۳۱ - ۱۴۹.

• سایت‌ها

- اخبار عمومی اداره کل زندانهای استان قم؛ لزوم گسترش فعالیتهای اصلاحی و تربیتی در زندانها؛ تاریخ خبر ۱۳/۳/۹۳. قابل دسترسی در:

www.qomprisons.ir

- اخبار عمومی پایگاه خبری زندانهای گیلان؛ کارگاه آموزشی؛ تاریخ خبر ۵/۳/۱۳۹۳. قابل دسترسی در:

www.gilanprisons.ir

- احمدی، رضا (۱۳۹۰). روانشناسی جرم زنانه؛ روزنامه ایران؛ ش ۴۹۴۳؛ ص ۲۴۰؛ در تاریخ ۲۹/۸/۱۳۹۰. قابل دسترسی در:

www.magin.com/n2399876

- انجمن جامعه شناسی ایران (۱۳۸۸). زنان زندانی استانداردهای بین المللی و وضعیت داخلی؛ تاریخ خبر ۲۷/۱۱/۱۳۸۸. قابل دسترسی در:

www.isa.org.ir/node/2237

احمد رشیدی و مریم براتی ۹۳

-حسینی، سیدرجب (۱۳۸۹). روشهای تضمین حقوق زندانیان؛ حفاظت و اطلاعات و بازرسی در زندان؛ در تاریخ ۱۴/۶/۱۳۸۹. قابل دسترسی در:

<http://pishgamane-irani.blogfa.com/post-20.aspx>

-روزنامه حمایت (۱۳۹۱). نگاهی جرم شناختی به جرایم بانوان؛ قابل دسترسی در:

<http://mirbakhshi.blogfa.com>

-شیعه نیوز (۲ اسفند ۱۳۹۳) شایع ترین جرم زنان زندانی در ایران، قابل دسترسی در:

<http://www.shia-news.com/fa/news/85124>

-کوهناب (۲۰۱۴)؛ اسب درمانی، ترجمه مسعود شاهسونی؛ تاریخ بازیابی ۱۸/۰۵/۲۰۱۴. قابل دسترسی در :
www.pardisan-g.com/?p=45

-ولز، جیمی. دانشنامه آزاد ویکی پدیا(بی تا)، قابل دسترسی در :

<http://fa.wikipedia.org>

Ronel,natti; Segev,dana (18 june 2013). Positive criminology in practice; international journal of offender therapy and comparative criminology (?) PP:1-19.

